

Авторка: Тамара Марценюк

Протягом другої половини ХХ ст. консолідований жіночий рух у Швеції на рівні з державою вплинув на процес регулювання гендерних відносин. Політичні кампанії та громадська діяльність, яку здійснювали численні шведські жіночі організації, були важливими для збільшення кількості жінок на владних позиціях в основних сферах життя шведського суспільства. «Низовий» жіночий активізм сприяв тому, що питання гендерної рівності були не просто проголошені на рівні офіційних документів, а втілені на практиці.

Експерти з гендерної політики погоджуються, що «одним з найважливіших факторів, що може допомогти збільшити кількість жінок, готових зайняти керівні посади, є наявність у країні жіночого руху чи організації, які підіймають жіночі питання» (1). Передусім соціал-демократи, які довгий час перебували при владі і працювали над розвитком шведського демократичного суспільства, розв'язували і «жіноче питання». Не підлягало сумнівам твердження про те, що саме держава повинна бути відповідальною за подолання гендерної нерівності в країні. У 1960-1970-х рр. шведські жінки активно вийшли за межі приватної сфери до публічного життя країни, зокрема у політику та на ринок праці.

Жіночі групи, особливо у політичних партіях, доклали чимало зусиль, аби запровадити інституційні засади регулювання гендерної рівності у країні. Наслідком жіночого руху у Швеції, як і в інших скандинавських країнах, стала так звана політика «державного фемінізму» («state feminism») (2), (3).

ФЕМІНІЗМ «ПО-ШВЕДСЬКИ»

ЧИ РОЛЬ ЖІНОЧОГО РУХУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ШВЕЦІЇ

Основна ідея такого типу фемінізму полягає в тому, що суспільство є дружнім до жінок, і жінки не перебувають у підпорядкованому становищі. Навпаки, вони беруть активну участь у діяльності державних структур різних рівнів. Якщо жінки не можуть бути залучені до суспільного життя через державні реформи та власну ініціативу, варто впроваджувати так звані «підтримувальні дії» (affirmative actions) (на зразок квот).

Шведський жіночий рух ґрунтувався на ідеях ліберального фемінізму, де проблеми жінок вирішуються на державному (законодавчому) рівні. Для цієї скандинавської країни не притаманний радикальний фемінізм. Навпаки, Швеція є прикладом країни, де питання участі жінок у суспільному житті країни вирішувалося, в основному, законодавчим чином. Тому деякі дослідники вважають, що друга хвиля фемінізму для шведських жінок не відіграла ключової ролі. Оскільки у Швеції жіночі організації були поглинуті державою (зокрема, шведськими політичними партіями), то Швецію називають країною «фемінізму без феміністок» (4). Дж. Гелб (J. Gelb) зазначає, що «боротьба за визволення жінок відбувалася безпосередньо у межах партій та інших політичних інституцій» і «войов-

ничий фемінізм був неприйнятним для консенсусно орієнтованого суспільства» (5). Тобто, демократичні перетворення у сфері забезпечення рівності прав і можливостей чоловіків і жінок у Швеції відбувалися поступово, із залученням державних механізмів та впровадженням інституційних інновацій.

Жінки та їхня участь у публічній сфері країни перебували у ролі постійних об'єктів перетворень у сфері гендерних відносин у Швеції. Перша хвиля феміністичного руху, включаючи Асоціацію Фредріки Бремер (Fredrika Bremer Association), засновану у 1884 р., і жіночі організації при чотирьох політичних партіях (консерваторів, соціал-демократів, лібералів і центристів), продемонструвала активну діяльність щодо вимог політичного представництва.

Під тиском жіночого руху розпочалося формування інституційних за-садресування гендерних відносин у Швеції. Майже усі партії заснували жіночі федерації (6): Національна федерація соціал-демократичних жінок у Швеції, Консервативна жіноча асоціація, Шведські центристські жінки, Християнсько-демократична жіноча організація у Швеції тощо. Соціал-демократична жіноча федерація (СДЖФ), створена у 1920 р., відіграла важливу

роль у винесенні жіночого питання на політичний порядок денний. У 1960 р. СДЖФ сприяла заснуванню у межах партії робочого комітету з жіночих питань. У 1964 р. була опублікована програма «Жіноча рівність» і у 1969 р. звіт «Про рівність» поставив питання гендерної рівності чи не на перше місце політичної програми соціал-демократичної партії (7). СДЖФ відстоювала активну позицію у пропагуванні економічної незалежності жінок, «ідеї про шестигдинний робочий день, що надасть змогу жінкам поєднувати турботу за дітьми з оплачуваною роботою» (8).

У Швеції існує велика кількість жіночих організацій: вже згадувана Асоціація Фредрики Бремер, Шведська організація притулків невідкладної допомоги для жінок, які зазнали насилля (аббревіатура шведською – ROKS), Жінки за мир, Ураган в Умеа (Hurricane in Umea), Кулан (Qulan – локальна група в Кіруні – шведській Лапландії), Професійне об'єднання шведських жінок у бізнесі та інші (9). Усі вони тією чи іншою мірою займаються як громадською активністю, так і вивченням стану гендерних відносин у країні. Два основні результати, що постали як наслідок дискусій про збільшення кількості жінок у політиці, – партійні квоти (у 1972 р. ліберали були першою партією, яка ввела квоти – 40% місць для жінок в усіх партійних органах) і Консультаційна рада з питань рівності між чоловіками та жінками (the Advisory Council on Equality between Men and Women) (у 1972 р.).

Група 8 (формально заснована у 1970 р. як незалежна соціалістична феміністична організація) представляла головну асоціацію нового жіночого руху Швеції. Після виборів 1991 р., коли відбулося зниження жіночого представництва була заснована нова жіноча мережа «Панчохи підтримки» («Stödstrumporna»). Ця «секретна феміністична мережа» отримала чимало уваги з боку шведських ЗМІ. Вихід, запропонований «Панчохами підтримки», полягав у тому, аби заснувати жіночу партію з власним списком кандидатів (10). Таку жіночу партію було сформовано.

У квітні 2005 р. створено першу жіночу організацію, що пізніше стала партією Феміністські ініціативи (Feministiskt initiativ) (11). З самого початку свого заснування партія

мала чималу популярність серед виборців. Однак, їй не вдалося подолати 4% прохідний бар'єр, і вона не здобула успіху на виборах у 2006 р. і нещодавніх виборах 2010 року. Експерти пояснюють невдачу 2006 року чи то помилковою головною партійною стратегією, чи внутрішньопартійними конфліктами тощо. Однак, існування жіночої партії на шведській політичній арені (де майже усі партії називають себе «феміністичними» чи «дружніми до жінок») є феноменом, який потребує ретельнішого дослідження. Серед інших шведських жіночих організацій варто відзначити Жіночий форум (Kvinnoforum) (12) (Фундацію жіночого форуму, засновану у 1988 р. у Стокгольмі) – чи не найбільшу шведську громадську організацію, експерта з гендерних питань, яка спеціалізується на маргіналізованих жінках і дівчатах. Kvinnofronten (13) (Жіночий фронт у Швеції) – феміністична організація (заснована у 1977 р.), яка бореться проти дискримінації та поневолення жінок.

У Швеції відбуваються дискусії про те, чи феміністичний рух був важливим для просування жіночих питань у політику. Дослідниця М. Едвардс (M. Edwards) дискутує з позицією Дж.Гелб про те, що «жінки як група не брали безпосередньої участі у політичному процесі, однак, не зважаючи на це, отримали вигоди з діяльності соціал-демократів» (14). Едвардс називає два можливі пояснення такого висновку, зробленого Дж. Гелб: недооцінка внеску жінок,

здійсненого через партійну політику і через незалежний жіночий рух, та переоцінка масштабів фемінізму в Швеції. Роль жінок у процесі досягнення гендерної рівності та оцінка реальних наслідків діяльності заради покращення стану гендерних відносин – дві важливі теми дискусій серед феміністських дослідників.

Таким чином, вплив жіночого руху, жіночих організацій, феміністичних ідей був важливим у Швеції для формування інституційних засад регулювання гендерних відносин у Швеції, для збільшення політичного представництва жінок в органах влади, для налагодження інституційних зв'язків між основними інституціями шведського суспільства, як-от державою, освітою та наукою, ЗМІ.

Як тільки поняття «гендер» було внесено в політичну сферу, питання гендерної рівності перестали бути лише приватними питаннями, а стали також політичними. Для політиків і партій, які вони представляли, політично коректним було говорити, що вони є «дружніми до жінок». Дискримінація на основі статі сприймалася як неприйнятне для демократичного суспільства явище. Було прийнято чимало законодавчих актів для подолання гендерної нерівності у Швеції. Такі проблеми, як домашнє насилля та сексуальні домагання, стали більш видимими та обговорюваними. Причому саме завдяки дослідженням цих питань, великою мірою здійсненими та пропагованими різного роду жіночими організаціями Швеції, було при-

вернуто увагу до їх важливості для суспільства.

Завдяки зусиллям жіночого руху у Швеції було привернуто увагу до проблеми насилля щодо жінок. Це питання має довгу історію впровадження низки інституційних інновацій для його розв'язання. До 1970-х років у Швеції «насилля проти жінок взагалі не вважалося соціальною проблемою» (15). Воно було «невидимою», приватною справою кожної родини. У 1864 р. було видано закон про заборону побиття чоловіком своєї дружини. У 1965 р. згвалтування в межах родини було задекларовано незаконним. З 1970-х рр. розпочали впроваджувати законодавство щодо вирішення питання домашнього насилля.

Окрім законодавчої підтримки, надавалася також практична допомога жертвам насилля. Перший притулок для жінок, які зазнали насилля, відкрили в Гетеборзі у 1978 р. А через шість років було створено Шведську організацію притулків невідкладної допомоги для жінок, які зазнали насилля (ROKS). Першу кризову лінію для чоловіків відкрили в Лüleа (Luleå) у 1985 р. Протягом останніх тридцяти років жіночий рух зробив проблему насилля проти жінок видимою. М.Едвардс підкреслює роль руху притулків (shelter's movement): «жіночі притулки поставили питання жіночої тілесності на політичний порядок денний держави загального добробуту і вимагали інтерпретації чоловічого насилля проти жінок у термінах влади та політики» (16).

Ідея та мета притулків для жінок полягала у веденні відкритої дискусії про насилля проти жінок задля перетворення його із приватного питання у публічне. Притулки активно співпрацюють з дослідниками, які вивчають домашнє насилля, та поширюють результати досліджень серед громадськості.

Жіночий рух також доклав чимало зусиль, аби поставити питання проституції на політичний порядок денний. Як наслідок, Швеція має досить унікальний закон стосовно сексуальної праці та послуг, де кримінальну відповідальність несе не повія, а її клієнт (17).

Загалом в країні відбувалося три основні дискусії з цього питання:

- у 1981-1982 рр. – закон проти публічних порнографічних шоу (1983 р.);

- дебати 1995 р. закінчилися проектом Закону про насильство проти жінок (1998 р.);

- треті дебати – Законом проти купівлі сексуальних послуг (Law against purchasing sexual services) (1999 р.).

В публічному житті Швеції виникла ситуація, коли питання сексуальності (яке не було таким поширеним серед жіночого руху, порівняно з питанням виходу жінок на ринок праці) стало актуальним. Жіночий рух стимулював вивчення цієї проблеми. Відповідно до цього Закону проти купівлі сексуальних послуг, клієнт (чи той, хто купує сексуальні послуги) несе кримінальну відповідальність. Покаранням за правопорушення є штраф чи ув'язнення до шести місяців.

Таким чином, основні шведські партії на чолі із соціал-демократами десятиліттями здійснювали реформи та впроваджували цінність ґендерної рівності у шведське «суспільство загального добробуту». Як результат, дуже багато шведів та шведок називають себе феміністами і феміністками. Але без консолідованого жіночого руху – тобто ініціатив не «згори», з боку влади, а навпаки, «знизу», від спільнот громадян – усе це було б неможливим.

Жіноча народна школа в Гетеборзі (18) є прикладом саме такої «низової» ініціативи. Як зазначає співзасновниця школи, доктор наук з ґендерних студій, викладачка Гетеборзького університету Беріт Ларсон, засновниці школи вже

більше двадцяти років збирають у своїх стінах жінок різного віку, яким надається можливість самим обирати програми навчання, курси та тренінги залежно від потреб.

При цьому шведські експертки зауважують, що хоча їхня країна є однією зі світових лідерів у забезпеченні ґендерної рівності, проблеми нерівномірного розподілу владних позицій у бізнесі, нерівності в оплаті праці чоловіків та жінок, насильства проти жінок досі існують. Тому Жіноча народна школа, окрім освіти, що збільшує шанси отримання суспільних ресурсів, має на меті підвищення самосвідомості та солідарності жінок. Крім того, школа не лише мобілізує шведок, але й постійно приймає міжнародних лекторок та студенток, бере активну участь у проектах Європейського Союзу та налагоджує зв'язки з іншими інституціями за кордоном.

В Україні 11-13 жовтня 2010 року в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на шведсько-українському семінарі «Шведський ґендерний підхід і освіта» засновниці та викладачки школи ділилися, передусім, досвідом викладання ґендерної теорії серед широких верств населення (19). Єва Варберг, викладачка і режисерка фільмів на феміністичну тематику, провела тренінг «Складність для викладачів впровадження ґендерних теорій у повсякденні практики», використовуючи інтерактивні методи викладання (групові вправи, дискусії, фільми для перегляду). Основною ідеєю ґендерної теорії, яку шведські експертки намагалися донести аудиторії, була так звана концепція розмаїття (diversity). Вона полягає у тому, що жінки, як й чоловіки, не є однорідною групою. Вони відрізняються між собою за віком, регіоном та місцем проживання, сексуальною ідентичністю, етнічним і релігійним походженням, станом здоров'я тощо. Так, українські жінки із сільської місцевості більш обмежені у можливостях, ніж жінки з великих міст. Ромські жінки, що проживають на території України, більш дискриміновані, ніж більшість жінок у нашій країні. Жінки-лесбійки є більш маргінальною групою, ніж жінки з гетеросексуальною ідентичністю. Усю цю множинність ієрархій у суспільстві слід брати до уваги у розгляді питань ґендерної рівності.

Інше важливе питання, що впливає з ідей розмаїття, стосується проблеми консолідації зусиль та солідарності. У Швеції, як і в Україні, існує низка жіночих і чоловічих організацій, правозахисних та молодіжних організацій, що впроваджують ідею рівних прав і можливостей у суспільстві. Звісно ж, усі ці організації досить різні, мають свої особливості та пріоритетні питання. І як в такій ситуації досягти компромісу? Як врахувати розмаїття інтересів? Адже існує чимало важливих проблем, заради вирішення яких доцільно об'єднувати зусилля. Наприклад, як спільно подолати проблему насильства в сім'ї? Чи можливо організувати спільну для дуже різних жіночих організацій демонстрацію на Міжнародний день захисту прав жінок задля спільної ідеї – привернення уваги до проблеми гендерної нерівності? Досвід Швеції доводить, що це можливо. Так, в Гетеборзі на 8 березня ви можете стати свідками кількатисячної демонстрації з боку численних жіночих організацій (від лесбійських до жінок-мусульманок), чоловіків проти насильства тощо.

Згідно з думкою шведських експертів, це велика і копітка робота. Вони вважають, що змогли цього досягнути солідарності саме через впровадження ідей гендерної рівності у освіту, і що ця практика варта поширення й в Україні.

Список використаних джерел

1. Matland R. E. Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems // *Women in Parliament: beyond Numbers* / Ed. by A. Karam. – Stockholm:

International IDEA, 1998. – P. 66.

2. Степанова Н. М. Политика гендерного равенства в Скандинавских странах // *Гендерная реконструкция политических систем* / Ред.-сост. Н. М. Степанова и Е. В. Кочкина. – СПб.: Алетейя, 2004. – С. 223.

3. Gustafsson G. Strategies and Practical Considerations // *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s* / Ed. by G. Gustafsson, M. Eduards, M. Rönblom. – Stockholm: Publica, 1997. – P. 53-54.

4. Florin C., Bengt N. Something in the Nature of Bloodless Revolution. How New Gender Relations Became Gender Equality Policy in Sweden in the Nineteen-Sixties and Seventies // *State Policy and Gender System in the Two German States and Sweden 1945-1989* / (ed. by R. Torstendahl). – Uppsala: University of Uppsala, Department of History, 1999. – P. 11-77.

5. Gelb J. Feminism and Politics: a Comparative Perspective. – Berkeley: University of California Press, 1989. – P. 146.

6. Для повного списку організацій див.: Appendix 7:1 // *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s* / Ed. by G. Gustafsson, M. Eduards, M. Rönblom. – Stockholm: Publica, 1997. – P. 185.

7. Sainsbury D. The Politics of Increased Women's Representation: the Swedish Case // *Gender and Party Politics* / Ed. by J. Lovenduski and P. Norris. – London: Sage, 1993. – P. 280.

8. Eduards M. Interpreting Women's Organizing // *Towards a*

New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s / Ed. by G. Gustafsson, M. Eduards, M. Rönblom. – Stockholm: Publica, 1997. – P. 11.

9. Для повного списку організацій див.: Appendix 7:1 // *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s* / Ed. by G. Gustafsson, M. Eduards, M. Rönblom. – Stockholm: Publica, 1997. – P. 184.

10. Sainsbury D. Party Feminism, State Feminism and Women's Representation in Sweden // *State Feminism and Political Representation* / Ed. by J. Lovenduski. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – P. 207.

11. Офіційна веб сторінка партії Феміністські ініціативи. – Доступ з: <http://www.feministisktinitiativ.se/index.php>

12. Офіційна веб сторінка Kvinnoforum, Foundation of Women's Forum. – Доступ з: <http://www.kvinnoforum.org/>

13. Офіційна веб сторінка: Kvinnofronten. – Доступ з: <http://www.kvinnofronten.nu/kvfenglish.htm>

14. Eduards M. Interpreting Women's Organizing // *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s* / Ed. by G. Gustafsson, M. Eduards, M. Rönblom. – Stockholm: Publica, 1997. – P. 18.

15. Jacobsson R., Alfredsson K. Equal Worth: the Status of Men and Women in Sweden. – Stockholm: Swedish Institute, 1993. – P. 85.

16. Eduards M. The Women's Shelter Movement // *Towards a New Democratic Order? Women's Organizing in Sweden in the 1990s* / Ed. by G. Gustafsson, M. Eduards, M. Rönblom. – Stockholm: Publica, 1997. – P. 124.

17. Марценюк Т. (Анти)легалізація проституції: шведський вибір // *Информационно-просветительское издание «Я»*. – 2007. – № 4 (20). – С. 22-23.

18. Офіційна веб сторінка: Kvinnofolkhusgskolan. – Доступ з: <http://www.kvinno.fhsk.se>

19. Детальніше див. Марценюк Т. Гендерна рівність по-шведськи або жіноча солідарність в дії // Програма «Права жінок та дітей в Україні – комунікаційний компонент», Проект фінансується Європейським Союзом та реалізується компанією Safe France. – Доступ з: <http://vsirivni.com.ua/news198.htm>

